

در پیش گرفتن تدابیری به جهت

جمع آوری مواد از برای يك تاريخ ايران

مسائل چندی در برابر ماست که باید ابتدا آنها را حل کنیم و سپس به ریختن طرحی به جهت نوشتن يك تاريخ اقدام کنیم:

اولاً - مراد ما از لفظ ايران چیست؟ حدود جغرافیائی این مملکتی که بدین لفظ می نامیم چیست؟ زیرا که سرزمینها و حوزه فرمانفرمائی سلسله های پادشاهان هخامنشی و اشکانی و ساسانی و غزنوی و سلجوقی و مغول و صفوی و قاجار همگی را بنام ايران می خوانیم ولی همگی اینها عين هم نیستند.

ثانیاً - اخبار کدامین سلسله های پادشاهان و کدام فرمانروایان را باید ذکر کرد؟ زیرا که هر چند تاریخی که می خواهیم بنویسیم تاريخ آن مردمانی است که در این سرزمینها سکونت داشته و دارند و تاريخ پیشرفتها و هنرها و اوضاع و احوال آنهاست باید به

ناچار در باب جنگها و خونریزیها و حوادث سیاسی و ایلغارهایی هم که در این سرزمینها اتفاق افتاده است بحث کنیم.

ثالثاً - چگونه باید ترتیب تاریخی و سنواتی وقایع را با عرض و طول این زمینی که حوادث در آنها پیش آمده است ترکیب کنیم؟

وقتی بوده است که بیست فرمانروا و یاغی در آن واحد در ولایات مختلف سرزمینی که ما امروزه ایران مینامیم صاحب قدرت بوده اند و باهم نزاع می کرده اند. بعضی از کتب تاریخی ما بر حسب طبقات سلاطین نوشته شده است و برخی بر حسب توالی سنوات، ولی تاریخی که امروز می خواهیم بنویسیم چنانکه از فرمایش اعلیحضرت همایونی معلوم گردید باید تاریخ ایران را بمنزله جزء لاینفک تاریخ جهان دربر داشته باشد و بر حسب طرح و نقشه تازه ای نوشته شود. تاریخ جدید ایران باید مبتنی بر اصول جدید تاریخ نگاری و بشکل و شیوه تازه ای باشد. بسیاری از اوقات لازم خواهد شد که عبارات ماخذ قدیم را و اطلاعاتی را که از آنها بدست می آوریم بطوری بکار ببریم و تحریر کنیم که شمیسه بترجمه باشد. زیرا که آنان از آن عبارت چیز دیگری می فهمیدند و ما باید آنچه را که ایشان از آن می فهمیدند کشف کنیم.

از برای رسیدن به این مقصود مشتق منابع به زبانهای فارسی و عربی و ترکی و السنه دیگر داریم، از کتب درجه اول حاوی اخبار عالی رتبه معتبر گرفته تا مجموعه های سخیف حاوی عجایب و غرایب عامیانه

که از اینها هم محتمل است قطعه‌های خبر و اطلاع خوب و قابل استعمالی بتوان به دست آورد.

تاریخهای ما چنانکه همه میدانند بر سه نوع است: تاریخهای عمومی و منظم‌های بر حسب سنوات تاریخهای محلی و ولایتی که جغرافی و تاریخ و سرگذشت رجال و شعرای شهرهای مختلف را به دست می‌دهند، و تاریخهای بر حسب طبقات سلاطین. حتی امروزه هم بعضی کتب نوشته شده است و می‌شود که به هر یک از این چند نوع ممکن است متعلق باشد: تاریخ زرین، کوب، تاریخ پیرنیا، تاریخ قائنات، تاریخ قومس، تاریخ تبریز، تاریخ ری، تاریخ نادرشاه، تاریخ قاجاریه.

پس اولاً باید کتابخانه‌های عمومی و خصوصی را جستجو کرد، و هر چه را از این قبیل کتب در آنها یافت می‌شود (که اغلب آنها هنوز بصورت نسخه خطی است) بدست آورد. پیش از هر کار دیگر باید شروع کنیم بجمع آوردن کتب چاپی و نسخه‌های خطی (عین نسخ یا عکس و میکروفیلم آنها) و عکس کتابهای چاپی نادر و نایاب. این وظیفه را طبعاً کتابخانه پهلوی بنحو احسن انجام خواهد داد. ولی بر حسب تجربه شخصی میدانم که این کار چندان آسان نیست. نه همه محتویات کتابخانه‌های عمومی و مجموعه‌های شخصی فهرست شده است و معروف است و نه همه صاحبان کتابها و نسخ خطی حاضر و مایل به همکاری هستند و اجازه خواهند داد که عکس از کتب قیمتی ایشان گرفته شود و در دسترس عموم گذاشته شود، زیرا که هنوز خیال میکنند که طبع و انتشار کتاب موجب

تنزل قیمت ممتلكات ایشان میشود. کتابخانه‌های ممالک مختلف تا کنون روی مساعد نشان داده‌اند، ولی حتی در آن ناحیه گاهی مابارد و منع روبرو شده‌ایم. تا نیاً مرحله فهرست کردن این مآخذ و بر روی فیش آوردن مطالب مندرج در آنهاست. همه کس دارای آن استعداد و حضور ذهن خاص نیست که خبر تاریخی را بشناسد. پس باید گروه زیادی از محصلین را مخصوصاً تربیت کرد و راهنمایی نمود که کتابها را، نه فقط کتابهای جغرافیائی و تاریخی را که ذکر شد، بلکه حتی متون ادبی و عرفانی و علمی و دینی را تا از آنها هر قطعه خبری را که تصادفاً در آنها مندرج باشد و حاکی از وضع اقتصادی یا اجتماعی یا سیاسی و با فرهنگی باشد، بخوانند و بیرون بکشند و روی قطعات کاغذ یادداشت کنند؛ و این کاری است که اختصاص به رشته تاریخ‌نویسی ندارد، در سایر رشته‌ها هم این مطلب صادق است.

از برای همه این قبیل کارها و تدارکات احتیاج به مؤسسه‌ای هست که مشتمل باشد بر یک دسته بزرگ محصلین و متتبعین و یک دسته کوچکتر متخصصین که راهنمایی کنند و تحقیقات رازیر نظر بگیرند و نتایج کار را بکار ببرند.

من گمان میکنم در مرحله اول باید در صد نوشتن رساله‌های مفردی در موضوعهای مخصوص و حوادث جدا جدا برآمد. پس از آن چندان اشکالی نخواهد داشت که این رساله‌ها را با هم ترکیب و مزج کنند و یک تاریخ ایران پیوسته و کامل بنویسند.